

Βιβλιοκρισίες Βιβλιοπαρουσιάσεις

Μιχάλης Μοδινός,
*Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.
ΠΡΑΣΙΝΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ,*
Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης,
Ηράκλειο 1996, 222 σ.

Αθ. Π. Βαλαβανίδης

Ο Μ. ΜΟΔΙΝΟΣ μετά τις εκδόσεις *Οικογεωγραφία: Μύθοι της Ανάπτυξης στους Τροπικούς* (1986), *Από την Εδέμ στο Καθαρτήριο. Η Γεωγραφία της Υπανάπτυξης* (1988), *Τοπογραφίες: Οικολογική Θεώρηση του Ελληνικού Περιφερειακού Χώρου* (1990), και *Οικογεωγραφία: Το Παιχνίδι της Ανάπτυξης* (1993), έρχεται με την *Αρχαιολογία της Ανάπτυξης. Πράσινες Προοπτικές* (1996) να απομυθοποιήσει την «ανάπτυξη», η οποία ως έννοια κυριαρχεί με τρόπο καθοριστικό στην εποχή μας και έχει καταστεί η λέξη-κλειδί και σήμα κατατεθέν του πολιτισμού μας.

Το βιβλίο αυτό, όπως τονίζει και στον πρόλογο ο Αρ. Μπαλτάς, «...παρουσιάζει τη γέννηση και την πορεία της έννοιας, την ιδεολογική χρήση της και τις επιπτώσεις της χρήσης αυτής από τη σκοπιά μιας ενήμερης και εκλεπτυσμένης οικολογικής σκέψης...».

Ο Μ. Μοδινός προσπαθεί να εμβαθύνει στην ιδεολογία της ανάπτυξης που κυριαρχεί στην αντίληψη του κόσμου μας, ιδιαίτερα στις δυτικές κοινωνίες, και διατείνεται ότι όλοι μπορούν να συμμετάσχουν και να απολαμβάνουν την αφθονία της, χωρίς περιορισμούς των φυσικών πόρων. Σήμερα όμως το σκηνικό αυτό έχει αλλάξει, η αναδιανομή πλούτου και κοινωνικής δικαιοσύνης παραμένουν όνειρα, ενώ οι αποστάσεις μεταξύ φτωχών και πλούσιων χωρών διευρύνεται.

Το βιβλίο αποτελείται από τέσσερα μέρη: α) «Ανάπτυξη και Εκπτώχευση: η μηχανική των ατέρμονων αναγκών», β) «Επέκταση, Μεγέθυνση, Ανάπτυξη: ο κύκλος που κλείνει», γ) «Ανάπτυξη και Φύση: πού τελειώνει η έρημη χώρα», δ) «Οικολογία και Ανάπτυξη: σε αναζήτηση πράσινης προοπτικής», και συνοδεύεται με πλούσια βιβλιογραφία και ευρετήριο προσώπων.

Στο πρώτο μέρος περιγράφεται η έννοια της προόδου και η «θετική» αντίληψη με την οποία περιβλήθηκε η ανατροπή των φυσικών ισορροπιών που είχαν πετύχει οι λαοί σε παλαιότερες εποχές. Η πρόοδος συνοδεύθηκε με υποταγή των νόμων της φύσης στις ολοένα αυξανόμενες ανάγκες και τεχνητά διογκούμενες απαιτήσεις των νέων «πολιτισμών». Με τον τρόπο αυτό ορισμένοι λαοί αυτοαποκαλούνται αναπτυγμένοι και άλλοι φτωχοί ή υπανάπτυκτοι. Έτσι, σήμερα διαμορφώθηκε ένα καταναλωτικό επίπεδο που διαρκώς μετατοπίζεται, όχι βέβαια προς την κατεύθυνση του εμπλουτισμού των αναγκών με άλλες «ανώτερες», αλλά προς εκείνο της κατοχής πραγμάτων, που διαφοροποιούν τον κάτοχό τους προσδίδοντας γόητρο και ισχύ. Όλες οι νοθεσίες και θεωρίες των οικονομολόγων και άλλων επιστημόνων προς τους «φτωχούς» λαούς ήταν ότι δεν υπήρχε άλλη διέξοδος, έπρεπε να αλλάξουν συνήθειες και πολιτισμικές αξίες και να υιοθετήσουν στάδια και αξίες για αναρρίχηση στην αναπτυξιακή κλίμακα.

Στον «εκσυγχρονισμό της φτώχειας» εισάγεται μια άλλη στρεβλωμένη έννοια που σχετίσθηκε με το μύθο της ανάπτυξης και των αγαθών της. Η φτώχεια που πιστεύεται ότι αφο-

ρούσε τους παλαιότερους πολιτισμούς είναι και σήμερα, παρά την εξέλιξη της υλικής και τεχνολογικής υποδομής των κοινωνιών, συστατικό στοιχείο και των «πλούσιων-αναπτυγμένων» χωρών και αγκαλιάζει μεγάλα τμήματα του πληθυσμού. Σήμερα ολοένα μιλάμε για κοινωνίες των δύο τρίτων (2/3), όπου ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού σπρώχνεται στα όρια της φτώχειας και από υλική και πολιτισμική άποψη. Ενώ συζητούνται οι νέες κατακτήσεις της τηλεματικής και των πληροφοριών, ξεχνάμε ότι σημαντικά τμήματα του πληθυσμού της Αφρικής και της Ασίας δεν έχουν γνωρίσει ακόμη το τηλέφωνο. Ο Τρίτος Κόσμος και οι 100 χώρες που τον απαρτίζουν είναι ένα σημαντικό πρόβλημα του πολιτισμού μας και όλα τα παλαιότερα σχέδια για την ενίσχυσή τους, που στηρίζονταν σε μηχανιστικά μοντέλα άλλων χωρών, δεν φαίνεται να έχουν αποδώσει καρπούς. Απλώς και εκεί δημιουργήθηκαν μικρές πλούσιες ελίτ που ζουν με τα καταναλωτικά πρότυπα των αναπτυγμένων χωρών, ενώ η πλειοψηφία του πληθυσμού μόλις περνάει το κατώφλι της πείνας. Η αναζήτηση της υλικής ευημερίας στις «φτωχές» χώρες οδήγησε γρήγορα σε συμβιβασμούς όπου βασικές αρχές διατροφής, υγιεινής, μόρφωσης και πολιτισμού, συμβιβάστηκαν με αναπτυξιακές αντιλήψεις που δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ.

Στο δεύτερο μέρος γίνεται μια «ανασκαφή» της ιστορίας της έννοιας της ανάπτυξης που έχει διάφορες χρήσεις και σημασίες. Ακόμη και οι αστικές επαναστάσεις που έγιναν στάδιο για την μετέπειτα εγκαθίδρυση του σοσιαλισμού, υποτάχθηκαν στις αναγκαιότητες της πρωταρχικής συσσώρευσης, θέτοντας ως στόχο τον «εκσυγχρονισμό» και στη συνέχεια «την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων» με βασικούς στόχους οικονομικούς. Ο σοσιαλισμός αντί για χειραφέτηση της εργατικής τάξης έγινε συνταγή για οικονομική ανάπτυξη. Δεν είναι αδιάφορο ότι με την κατάρρευση των πρώην σοσιαλιστικών χωρών αποδείχθηκε ο βαθμός άπληστης εκμετάλλευσης των πλουτοπαραγωγικών πηγών και της ρύπανσης του περιβάλλοντος. Η εκβιομηχάνιση και η αναπτυξιακή διαδικασία συνδέθηκαν με τις αυταρχικές κυβερνήσεις ως αναγκαίο στάδιο των σοσιαλιστικών επιτευγμάτων. Παρ' όλες τις προσπάθειες, το χάσμα των «αναπτυγμένων δυτικών χωρών» και των «υπανάπτυκτων» χωρών διευρύνονταν. Η αγροτική παραγωγή μεγάλωνε με νούμερα, ενώ το έδαφος καταστρέφονταν και οι υδάτινοι πόροι στέρευαν. Είναι γνωστές οι αφελείς αισιοδοξίες του Χρουτσώφ και των μετέπειτα ηγετών της, πρώην Σοβιετικής Ένωσης, για την «κατάκτηση» των ρυθμών ανάπτυξης της Δύσης. Στις χώρες του Τρίτου Κόσμου η «πράσινη επανάσταση» πέτυχε μερικά εντυπωσιακά μεγέθη παραγωγής τροφίμων, σε χώρες όπως η Ινδία, αλλά με σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και τις πλουτοπαραγωγικές πηγές.

Έπρεπε να πράγματα σε δραματικές φάσεις περιβαλλοντικής υποβάθμισης

και της ποιότητας ζωής για να εισαχθεί ο όρος της «βιώσιμης» ή «αυτοσυντηρούμενης» ή «αειφόρου» ανάπτυξης το 1987 από την Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του ΟΗΕ («Το Κοινό μας Μέλλον», Αναφορά Μπρούτλαντ). Αλλά από το 1972, η Λέσχη της Ρώμης (Limits to Growth) είχε επισημάνει τους κινδύνους που απειλούσαν τον πλανήτη μας με την αλόγιστη χρήση των πλουτοπαραγωγικών πόρων. Το μεγάλο όμως ερώτημα παραμένει: μπορεί μια βιώσιμη και αυτοσυντηρούμενη ανάπτυξη να δώσει λύση στα παγκόσμια προβλήματα; Θα είναι ικανή μια καλύτερη διαχείριση να σταματήσει την ερημοποίηση, την καταστροφή των δασών, την εξάντληση των φυσικών πόρων, την υποβάθμιση της ζωής στις αστικές περιοχές; Θα μπορέσουν οι επόμενες γενιές να συνεχίσουν με ανάλογους ρυθμούς;

Ο Μ. Μοδινός παρουσιάζει τα επιχειρήματα και τα γεγονότα που έχουν δημιουργηθεί γύρω από την «βιώσιμη» ανάπτυξη. Η βιωσιμότητα περνάει κρίσιμες φάσεις. Ακόμη αγνοούμε τις διαδικασίες με τις οποίες θα μπορούσαν να αναπληρωθούν οι φυσικοί πόροι, ακόμη και σήμερα οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας χρησιμοποιούνται σε μικρό ποσοστό, οι πόλεις μεγαλώνουν, η ατμοσφαιρική ρύπανση, η ρύπανση εδαφών και νερών και οι καταστροφές οικοσυστημάτων συνεχίζεται. Οι οικονομίες της αγοράς που κυριαρχούν στηρίζονται στο κέρδος και στη συσσώρευση κεφαλαίου. Το περιβάλλον δεν έχει εκτιμηθεί για την πραγματική του αξία. Οι σύγχρονες τεχνολογίες απαιτούν υψηλό κοινωνικό κόστος, ενώ η ανεργία των νέων μεγαλώνει. Πιθανόν είμαστε στην αρχή μιας νέας αντίληψης.

Στο τρίτο μέρος αναπτύσσεται ο οικολογικός λόγος, ένας λόγος που πρέπει να απαρνηθεί ορισμένες εδραιωμένες αντιλήψεις, να απαρνηθεί τις αναλύσεις ωφέλειας-κόστους και να αναδείξει την ελπιδοφόρα και ριζοσπαστική διάστασή του. Η οικολογία τείνει να γίνει μια νέα κοσμολογία που αγκαλιάζει τα προβλήματα στο σύνολό τους και ταυτόχρονα οφείλει να αποτελέσει εγκάρσιο κοινωνικό κίνημα με πολλές συνισταμένες. Στο μέρος αυτό αναλύονται σημαντικά θέματα, όπως η βιολογική ποικιλότητα και η οικολογική θεωρία, το περιβαλλοντικό δίκαιο και η αναπόφευκτη σύγκρουση της «ανάπτυξης» με την προστασία της φύσης. Επίσης, αναλύονται το πώς θα μπορέσει να «πρασινίσει» η παραγωγική διαδικασία με τις τεράστιες αλλαγές που απαιτούνται στη βιομηχανική παραγωγή, και στην χρήση των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων, ιδιαίτερα της ενέργειας. Τέλος, γίνεται ανάλυση του οικολογικού κινήματος και τα προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει στις επόμενες δεκαετίες.

Το βιβλίο περιέχει πλούσια βιβλιογραφία από τα πιο σημαντικά βιβλία των τελευταίων δεκαετιών και άρθρων στον διεθνή και ελληνικό τύπο για θέματα ανάπτυξης, περιβάλλοντος, οικολογίας, περιβαλλοντικής νομοθεσίας και πολιτικής.

Κριτική παρουσίαση των βιβλίων:

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ,

ΑΛΚΟΟΛ και ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΠΑΓΩΡΓΗΣ,

ΠΕΡΙ ΜΕΘΗΣ

Αλέξης Ματσάγγος

ΤΟ ΠΑΡΟΝ κείμενο αφορά δυο βιβλία, το Αλκοόλ του κλινικού ψυχολόγου Γρηγόρη Παταμιάνου και το *Περί μέθης* του Κωστή Παπαγιώργη. Το ενδιαφέρον για την συγγραφή ενός τέτοιου κειμένου εκπορεύεται από τους εξής παράγοντες:

Τα δυο βιβλία πραγματεύονται το ίδιο, ή τουλάχιστον παραπλήσιο όπως θα δούμε, αντικείμενο μελέτης. Αποτελούν, μέχρι στιγμής, τα μοναδικά βιβλία αναφορικά με το συγκεκριμένο αντικείμενο που υφίστανται στην ελληνική βιβλιογραφία. Τέλος, ο τρόπος προσέγγισης του θέματος, οι στόχοι, το ύφος γραφής, ο εν γένει χαρακτήρας των δύο βιβλίων είναι εκ διαμέτρου διαφορετικός. Το πρώτο είναι ένα (αμιγώς) επιστημονικό σύγγραμμα, το δεύτερο ένα φιλολογικό έργο λογοτεχνικής υφής με φιλοσοφικές προεκτάσεις.

Αλκοόλ

Το βιβλίο ουσιαστικά συνιστά μια συνολική παράθεση της εν γένει επιστημονικής προσέγγισης του ζητήματος, χωρίς ο ίδιος ο συγγραφέας να έχει να διατυπώσει κάποια δικιά του διαφορετική και συγκροτημένη επιστημονική πρόταση, πέρα από τους προβληματισμούς και τα σχόλια στα οποία εύλογα προβαίνει. Μ' αυτή την έννοια έχουμε την ευκαιρία να εξετάσουμε κριτικά αυτή καθαυτή την ουσία της επιστημονικής οπτικής. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο και θ' αγνοήσουμε τις τυπικές επιστημονικές νόρμες που υπαγορεύουν την κατηγοριοποίηση των κεφαλαίων του βιβλίου («μοντέλα» αλκοολισμού, αιτιολογία, επιδημιολογία, θεραπεία κ.λπ.). Όχι ότι δεν επιστάνται διαφοροποιήσεις στην πράξη, αλλά στο στόχαστρό μας έχουμε τα στοιχεία αυτά που συνθέτουν τον ενιαίο πυρήνα της επιστημονικής θεωρίας και πρακτικής, αυτά ανιχνεύουμε και θεωρούμε πως είναι όχι μόνο υπαρκτά, αλλά αυτά που στην πραγματικότητα καθορίζουν και τη φύση του κάθε επιμέρους τομέα.

Θα αποφύγουμε να εστιάσουμε την προσοχή μας στην αφηρημένη σφαίρα της θεωρίας και να επιδοθούμε σε μια προσπάθεια ανασκευής των διαφόρων μοντέλων για τον αλκοολισμό. Θα ξεκινήσουμε από εκεί που σε τελική ανάλυση κρίνονται όλα: από την πράξη, από τη θεραπεία. Δύο είναι τα κρίσιμα δεδομένα που οφείλουμε να συγκρατήσουμε από τα γραφόμενα περί αυτής. Αφ' ενός πως είναι ουσιαστικά αδύνατο να αξιολογηθούν ξεχωριστά οι θεραπευτικές προσεγγίσεις ως τέτοιες και αφ' ετέρου πως παρ' όλη την ομολογουμένης μεγάλη ποικιλία τους εμφανίζονται να έχουν την ίδια αποτελεσματικότητα, και μάλιστα ιδιαίτερα συγκεχυμένη, αφού κυμαίνεται από το μικρή μέχρι το αρκετά μεγάλη (18%-60%). Προκύπτει έτσι αυτόδηλα πως το τελευταίο πράγμα που παίζει ρόλο στη θεραπεία είναι ο είδος της παρέμβασης. Προβάλλει ανάγλυφα ο κυρίαρχος ρόλος της προσωπικής βούλησης για θεραπεία στο τελικό αποτέλεσμα. Το γεγονός αυτό γίνεται έμμεσα παραδεκτό και από τους «ειδικούς» επιστήμονες του κλάδου όταν επιδιώκουν την τυχαία κατανομή των ατόμων στις διάφορες θεραπείες προκειμέ-